

Aleksandar Životić

Slovenci u vojnoj diplomatiji Kraljevine Jugoslavije

ŽIVOTIĆ, Aleksandar, dr., prof., Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, RS-11000 Beograd, Čika Ljubina 18-20, aleksandar.zivotic@f.bg.ac.rs

Slovenci u vojnoj diplomatiji Kraljevine Jugoslavije

Zgodovinski časopis, Ljubljana 73/2019 (159), št. 1-2, str. 138–156, cit. 81

1.01 izvorni znanstveni članek: jezik Sr. (En., Sr., En.)

Apstrakt: U radu se na osnovu arhivskih dokumenata vojne i diplomatske provenijencije, kao i relevantne memoarske i historiografske literature analiziraju brojnost i zastupljenost oficira slovenačke nacionalnosti u vojnoj diplomatiji jugoslovenske kraljevine. Rad sadrži detaljne biografije jugoslovenskih generalštabnih oficira koji su se nalazili na dužnosti vojnog izaslanika ili pomoćnika vojnog izaslanika Kraljevine Jugoslavije do 1945.

Ključne reči: Kraljevina Jugoslavije, Slovenija, Slovenci, vojna diplomatija, oficiri, 2. svetski rat.

ŽIVOTIĆ, Aleksandar, PhD, Prof., University of Belgrade, Faculty of Philosophy, RS-11000 Belgrade, Čika Ljubina 18-20, aleksandar.zivotic@f.bg.ac.rs

Slovenes in the Kingdom of Yugoslavia's Military Diplomacy

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana 73/2019 (159), No. 1-2, pp. 138–156, 81 notes

Language Sr. (En., Sr., En.)

On the basis of archival documents of military or diplomatic provenance, along with the relevant memory and historiographical literature, the article analyses the presence of Slovene officers in the Kingdom of Yugoslavia's military diplomacy. The paper provides detailed biographies of Yugoslav general staff officers serving as military attachés or deputy military attachés of the Kingdom of Yugoslavia up to 1945.

Key words: Kingdom of Yugoslavia, Slovenia, Slovenes, military diplomacy, officers, World War II

Uvod – vojna diplomatija jugoslovenske kraljevine i zastupjenost oficira Slovenaca

Vojna diplomatija jugoslovenske kraljevine se neposredno po obrazovanju zajedničke države oslanjala na postojeću strukturu i diplomatsku mrežu Kraljevine Srbije. Vojna izaslanstva koja su funkcionisala u savezničkim zemljama (Francuska, Grčka, Italija, Rumunija) su nastavila s radom, otvorena su nova vojna izaslanstva u novonastalim državama – 1919. u Čehoslovačkoj i 1920. u Poljskoj. Istovremeno, 1919. je zatvoreno vojno izaslanstvo u Belgiji, a naredne godine i u Švajcarskoj pošto je završetkom rata prestala potreba za njihovim radom. U zemljama poraženim u Prvom svetskom ratu – Austriji, Mađarskoj i Bugarskoj su do zaključenja mirovnih ugovora postojale srpske vojne delegacije koje su obavljale funkcije vojnih izaslanstava i specijalnih vojnih misija za nadgledanje poštovanja uslova sporazuma o primirju. U uslovima opšteg državno-pravnog i vojnog provizorijuma, vojna obaveštajna služba jugoslovenskog kraljevstva se suočavala s nizom izazova i pripremala za početak mirnodopskog funkcionisanja. U periodu intenzivnog mirnodopskog razvoja do 1938. postepeno se širila i mreža vojnih izaslanstava. Pri poslanstvima Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, prelaskom iz ratnog u mirnodopsko stanje u inostranstvu su postavljeni vojni izaslanici, kao organ Ministarstva Vojske i Mornarice, direktno potčinjeni Kabinetu Ministra Vojske i Mornarice. U funkcionalnom smislu od 1922. vojni izaslanici su bili pretpotčinjeni Obaveštajnom odeljenju Glavnog Đeneralštaba, dok su po disciplinskoj odgovornosti i dalje odgovarali Ministru Vojske i Mornarice. Vojni izaslanici se u potpunosti potčinjavaju Obaveštajnom odeljenju Glavnog Đeneralštaba 1929. Krajem 1920. vojne delegacije u zemljama poraženim u Prvom svetskom ratu – Bugarskoj, Austriji i Mađarskoj su prerasla u vojna izaslanstva. Otvorena su i nova vojna izaslanstva – u Albaniji 1922. što je bilo izazvano pojačanim jugoslovenskim interesima u toj zemlji i poboljšanju odnosa između albanskog kralja Zogua i jugoslovenskog kralja Aleksandra i Turskoj kao direktna posledica zbližavanja Jugoslavije i Ataturkovog režima u Turskoj. U početku je od 1927. do 1932. u Turskoj bio akreditovan vojni izaslanik u Grčkoj, a potom do 1935. vojni izaslanik u Bugarskoj, da bi od te godine vojno izaslanstvo u Turskoj postalo samostalno. U isto vreme, vojno izaslanstvo u Parizu je prošireno dobivši pored standardne uloge najznačajnijeg jugoslovenskog vojnog predstavništva i funkciju zastupanja Jugoslavije i njene vojske u Velikoj Britaniji od 1927. i Španiji od 1930. Vojnom izaslanstvu u Parizu je 1937. do-

datno proširena nadležnost i na Belgiju. Vojna izaslanstva u Poljskoj i Rumuniji su 1928. spojena u jedno sa sedištem u Bukureštu, a ponovo su razdvojena 1938. Ponovni rastući uticaj Nemačke u međunarodnim odnosima i njen vojni značaj za Jugoslaviju su usloveli akreditovanje jugoslovenskog vojnog izaslanika u Pragu 1933. i u Nemačkoj. Samostalno vojno izaslanstvo u Berlinu je počelo s radom 1936. zadaci vojnih izaslanika su se odnosili na prikupljanje raznih statističkih podataka o zemlji u kojoj su akreditovani, njenom vojnom uređenju i organizaciji u mirno doba, ratnoj formaciji komandi, jedinica i ustanova i ratnom potencijalu dotične zemlje, kao i podataka o pitanjima spoljne i unutrašnje politike te zemlje.¹

Vojni izaslanici su bili viši oficiri za generalštabne poslove, obično čina potpukovnika ili pukovnika. Najjednostavniji način obaveštajnog rada kojim su se koristili jugoslovenski vojni izaslanici bilo je lično zapažanje, dok su za složenije zadatke koristili poverenike i agente. Izmenama „Upustva za obaveštajnu službu“ iz 1932. vojni izaslanici su postali glavni centri obaveštajne službe. Od vojnih izaslanika je zahtevano da njihovi tromesečni izveštaji budu vrlo solidni i da daju sve podatke povezane uvek sa prethodnim, ranijim izveštajima i podacima, obrađene i sa gotovim zaključcima. Pored redovnih izveštaja u hitnim slučajevima izaslanik je odmah izveštavao šifrovanim telegramom.²

Usled naglih promena u Evropi i usloznjavanja političke i bezbednosne situacije postojeća mreža vojnih izaslanstava je pretrpela određene promene. Anšlusom Austrije 1938. je prestala potreba za radom vojnog izaslanstva u Austriji, pa je prostor Austrije kao integralnog dela Trećeg Rajha bio u nadležnosti vojnog izaslanstva u Berlinu. Nakon prestanka postojanja Čehoslovačke kao države 1939. je ukinuto vojno izaslanstvo u Pragu, a okupacijom Poljske je iste godine prestalo s radom i vojno izaslanstvo u Varšavi. Usled priključenja Albanije Italiji, 1939. je zatvoreno i vojno izaslanstvo u Tirani. Kako su i civilna diplomatska predstavništva u tim zemljama svedena na nivo konzulata, a potreba za obaveštajnim radom sve veća, na predlog Obaveštajnog odeljenja Glavnog Đeneralštaba odlučeno je da se pri konzulatima u Beču, Pragu, Trstu, Tirani, Skadru, Valoni i Korči postave kao civilni službenici mlađi aktivni ili rezervni (penzionisani) oficiri koji bi se bavili prikupljanjem informacija vojnog karaktera. Novonastale okolnosti su uslovile i obrazovanje novih vojnih izaslanstava. Sve tešnje zbližavanje između Jugoslavije i Velike Britanije rezultiralo je otvaranjem samostalnog vojnog izaslanstva u Londonu 1939. Iste godine je otvoreno i vojno izaslanstvo u Vašingtonu usled pojačanog jugoslovenskog interesovanja za nabavku ratnog materijala i sirovina za vojnu industriju iz Sjedinjenih Američkih Država. Proširena je i mreža vojnih izaslanstava 1940. otvaranjem vojnog izaslanstva u Moskvi nakon uspostavljanja diplomatskih odnosa između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza. Početak rada vojnog izaslanstva u Moskvi je koincidirao s jugoslovenskim težnjama ka uspostavljanju bliskih vojnih veza sa Sovjetima, uspostavljanjem veza dveju vojnih obaveštajnih službi i pokušajem jugoslovenskog vojnog i državnog vodstva da u toj zemlji izvrši

¹ Група аутора, *Вojна обавештајна служба у Србији*, стр. 46-49.

² O obaveštajnim dužnostima jugoslovenskih vojnih izaslanika opširnije videti: Denda, *Vojna obaveštajna služba u Kraljevini SHS/Jugoslaviji 1918-1941*, str. 22-42.

neophodne vojne nabavke.³ Nakon kapitulacije Vojske Kraljevine Jugoslavije, tokom Drugog svetskog rata funkcionisala su vojna izaslanstva u Moskvi, Vašingtonu, Londonu i Ankari, kao i vojne misije u Palestini, Južnoj Africi i Argentini.⁴

U kadrovskom pogledu, sve do sredine 30-tih godina dominantno je prisustvo nekadašnjih oficira Vojske Kraljevine Srbije na dužnosti vojnog izaslanika. Uzroci takve prakse su bili višestruki i ticali su se samog karaktera i unutrašnjih problema jugoslovenske oružane sile. Nekadašnji viši oficiri austrougarske vojske su se rede i teže odlučivali da nastave službu u vojsci novostvorene države. Mnogi iz grupe onih koji su se odlučili da stupe u vojsku jugoslovenske države su je relativno brzo napuštali kako iz razloga penzionisanja, tako i usled nesnalaženja i neprihvatanja nove sredine ili pak usled nekoliko ozbiljnih špijunskih afera.⁵ Tek od sredine 30-tih godina, s pristizanjem mlađe generacije oficira koji su u jugoslovensku vojsku stigli iz austrougarske vojske, a u jugoslovenskoj kraljevini su stekli obrazovanje na Višoj školi Vojne akademije i generalštabnoj pripremi i najmlađe generacije koja je i Nižu škole Vojne akademije okončala nakon Prvog svetskog rata, zastupljenost Hrvata i Slovenaca, kao i bivših austrougarskih oficira srpskog, hrvatskog i slovenačkog porekla će bivati sve veća. Prvi oficir koji je postavljen na mesto vojnog izaslanika, a koji je sve nivoe školovanja završio u nekadašnjoj austrougarskoj vojsci bio je Hrvat, generalštabni pukovnik, kasnije brigadni general Vilim Klobučar koji je tu dužnost obavljao u Bukureštu od 1930. do 1932. Iste godine je kao vazduhoplovni i pomorski ataše u Francuskoj imenovan još jedan Hrvat – kapetan bojnog broda Vladimir Mariašević.⁶ Nova imenovanja tokom 1930, svakako imaju veze s proklamovanom politikom ličnog režima kralja Aleksandra o integralnom jugoslovenstvu, potrebi brisanja „plemenskih razlika“ i postepene nacionalne nivelacije na ključnim položajima u vojsci. Sledeći bivši austrougarski oficir koji će ući u vojnu diplomatiju biće potpukovnik Mirko Burja, Slovenac, nekadašnji dobrovoljac sa Solunskog fronta koji će se takođe u Bukureštu zadržati od 1934. do 1936. Naredne godine je i drugi Slovenac – potpukovnik Ivan Prezelj postao vojni izaslanik u Atini. On je na toj dužnosti ostao do 1937. Potpukovnika Burju je u Bukureštu zamenio pukovnik Julije Mušić, oficir hrvatske nacionalnosti i nekadašnji austrougarski oficir 1936. Iste godine je i pukovnik Žarko Verić, inače hrvatske nacionalnosti preuzeo dužnost vojnog izaslanika u novotvorenom izaslanstvu u Berlinu. Tempo uvođenja oficira hrvatske i slovenačke nacionalnosti u vojnu diplomatiju je intenziviran 1937. Tada su na dužnost vojnog izaslanika upućeni oficiri Hrvati - u Atinu pukovnik Ivan Vrkljan, u Ankaru potpukovnik Petar

³ O pokušaju vojnog oslonca Kraljevine Jugoslavije na SSSR opširnije: Bjelajac, *Покушај стратешког ослоња Кралјевине Југославије на СССР 1939-1941*, стр. 41-66; А. Животић, *Југословенско-совјетски односи 1939-1941*.

⁴ Група аутора, *Војна обавештајна служба у Србији*, стр. 49-54.

⁵ O austrougarskim oficirima u vojsci jugoslovenske kraljevine opširnije: Bjelajac, *Vojska Kraljevine SHS 1918-1921*; Bjelajac, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca-Jugoslavije 1922-1935*; Bjelajac, *Jugoslovensko iskustvo s multietničkom armijom 1918-1991*; Bjelajac, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918-1941*.

⁶ Opširnija biografija Vilima Klobučara i Vladimira Mariaševića: Bjelajac, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918-1941*, стр. 181-182, 202.

Tomac, u Prag potpukovnik Stjepan Jendrašić i u Tiranu pukovnik Vladimir Kalečak. Naredne 1938. vojni izaslanici su postali Slovenci – potpukovnici France Stropnik u Bukureštu i Vladimir Vauhnik u Berlinu. Godinu dana kasnije, na čelu vojnih izaslanstava su se našli još jedan Slovenac – pukovnik Mirko Burja u Vašingtonu i Hrvat Zvonimir Župančić u Budimpešti. Neposredno pred početak Drugog svetskog rata u Jugoslaviji, 1940. su na mesta vojnih izaslanika poslali Hrvati – pukovnici Vladimir Keler u Atinu i Vladimir Gerba u Pariz, a u Ankaru Slovenac potpukovnik Milan Prosen. Iste godine je i Slovenac – major Josip Rijavec postao pomoćnik vojnog izaslanika u Rimu.⁷ Neposredno pred početak Drugog svetskog rata, od 11 vojnih izaslanika Kraljevine Jugoslavije – 4 su bili Srbi, 4 Slovenci i 3 Hrvata, dok je i jedan pomoćnik vojnog izaslanika bio Slovenac.⁸ Uprkos uvreženom mišljenju o apsolutnoj srpskoj dominaciji u vojsci jugoslovenske kraljevine, pa tako i vojnoj diplomatiji, treba istaći da su oficiri hrvatske i slovenačke nacionalnosti bili neprekidno od 1935. do 1941. na dužnosti vojnog izaslanika u Atini, kao i u Berlinu od 1936. do 1941. Slično je bilo i u Bukureštu, gde su od 1930. do 1941, sa izuzetkom perioda od 1932. do 1934. kad je na tom mestu bio pukovnik Mihailo Stajić bili Hrvati i Slovenci. I u Ankari su od 1937. do 1941. vojni izaslanici bili Slovenci i Hrvati, dok je u Vašingtonu od otvaranja izaslanstva do kapitulacije 1941. vojni izaslanik bio Slovenac.⁹ U kvalitativnom smislu, radilo se o izuzetno važnim mestima za Kraljevinu Jugoslaviju i njenu vojsku – Bukureštu kao prestonici države saveznice u Maloj Antanti i Balkanskom paktu, Ankari i Atini kao prestonicama država saveznica u okviru Balkanskog pakta, te Berlinu i Vašingtonu glavnim gradovima zemalja koji su u tim godinama dobijali poseban značaj za ostvarenje i očuvanje jugoslovenskih vojnih i političkih interesa.¹⁰

Mirko Burja. Prvi Slovenac jugoslovenski vojni izaslanik

Mirko Burja je rođen u Ljubljani 23. februara 1894. Pripadao je generaciji koja nije planirala da se profesionalno bavi vojnim pozivom, ali je početak Prvog svetskog rata izmenio njegove planove. Naime, po završetku realne gimnazije u Ljubljani, on je oktobra 1912. poslat na odsluženje vojnog roka u Školi rezervnih oficira u Ljubljani koju je završio septembra 1913, da bi po otpočinjanju rata mobilisan i poslat na Istočni front gde se borio kao komandir voda u pešadiji. Zarobljen je od strane ruske vojske na položaju „Smilni vrh“ u Karpatima 25. marta 1915. U ruskom zarobljeništvu se nalazio do novembra 1916. kad je stupio u srpske dobrovoljačke jedinice. Priznat mu je čin rezervnog pešadijskog potporučnika u srpskoj vojsci 15. juna 1917. Tu je već od jula 1917. bio komandir voda u 1. jugoslovenskom puku, da bi kasnije u istom puku bio komandir voda u mitraljeskoj četi, ađutant

⁷ Група аутора, *Војна обавештајна служба у Србији*, стр. 119-121.

⁸ Кнежевић, *27.март 1941*, стр. 397.

⁹ Група аутора, *Војна обавештајна служба у Србији*, стр. 119-121.

¹⁰ O odnosu vojske jugoslovenske kraljevine prema Slovencima opširnije: Zajc, *Odnos Vojske Kraljevine SHS/Jugoslavije do Slovencev*, str. 7-21.

komandanta bataljona i zastupnik komandira mitraljeske čete. S jedinicama svog puka je stigao na Solunski front.¹¹ U borbama na Solunskom frontu je komandovao vodom Rovovske baterije Jugoslovenske divizije (12. april 1917 - 20. maj 1918). Potom je bio ađutant komandanta 3. bataljona 1. jugoslovenskog puka (4. mart-25. novembar 1919).¹²

Ponovo je bio komandir voda u 40. pešadijskom puku u Ljubljani od 1. decembra 1919. do 10. jula 1920, kao i 42. pešadijskom puku u Bjelovaru od 15. jula 1920. do 3. aprila 1921. Kad je zatražio da bude preveden u rezervu, da bi već 1. maja 1921. ponovo aktiviran u činu kapetana II klase. Po aktiviranju je do 30. novembra 1922. bio komandir u istom puku. U Četvrtu pešadijsku podoficirsku školu u Zagrebu je premešten za komandira voda 3. decembra 1922. gde je od 14. marta 1924. bio komandir čete. Na toj dužnosti je 12. marta 1923. postao kapetan II klase. Na školovanju u 25. klasi Više škole Vojne akademije se nalazio od 1. oktobra 1924. Tokom školovanja u Višoj školi Vojne akademije unapređen je 6. septembra 1925. u čin kapetana I klase i majora 22. maja 1926. Školovanje je završio kao 27. po uspehu od 32 slušaoca te klase.¹³ Po uspešnom završetku školovanja, kao izuzetno talentovan oficir zadržan je na generalštabnoj pripremi pri Glavnom Đeneralštabu u Beogradu od 23. oktobra 1926. do 8. maja 1929. Iz svog matičnog roda pešadije preveden je u generalštabnu struku 27. februara 1929.¹⁴ Već 10. maja iste godine, kao generalštabni major je postavljen na mesto vršioca dužnosti načelnika štaba Savske divizijske oblasti u Zagrebu. Potom je bio na službi u Štabu I konjičke divizije u Zagrebu od 30. aprila 1930. do 15. aprila 1931. Tokom službe u štabu te divizije 6. septembra 1930. je unapređen u čin potpukovnika. Usledio je potom premeštaj na bezbednosno nesigurni jug na mesto načelnika štaba Bregalničke divizijske oblasti u Štipu gde se zadržao od 22. aprila 1931. do 16. maja 1934. Kad je razrešen dužnosti da bi već 1. juna postao vojni izaslanik u Bukureštu akreditovan za Rumuniju i Poljsku i time postao prvi Slovenac koji je u jugoslovenskoj državi postao vojni izaslanik. Po povratku iz rumunske prestonice, od 5. juna 1936. je u Ministarstvu vojske i mornarice bio šef Organizacionog odeljenja Đeneralštabnog odeljenja. Tu se zadržao do 21. oktobra 1939. da bi 20. novembra 1939. postao prvi jugoslovenski vojni izaslanik u Vašingtonu. Govorio je nemački, francuski, ruski i italijanski jezik. Oženjen je bio Pavlinom, kćerkom Rozalije i Josipa Plevnika, direktora banke u Klivlendu. Za svoju vojnu službu odlikovan je Srebrnom medaljom za hrabrost, francuskim ratnim krstom s palmom, Srebrnom medaljom za revnosnu službu, Ordenom Jugoslovenske krune IV reda i Karađorđevom zvezdom IV reda.¹⁵ Dužnosti u Vašingtonu je razrešen ukazom ministra vojske i mornarice armijskog generala Bogoljuba Ilića 3. juna 1941.¹⁶

¹¹ O Srpskom dobrovoljačkom korpusu opširnije: Јовановић, Рајковић, Рибар, *Југословенски добровољачки корпус у Русији*.

¹² Vojni arhiv (u daljem tekstu VA), Dosijei personalnih podataka (u daljem tekstu: DPP), kutija 71, dosije 3246, Burja Leopolda Mirko.

¹³ *Споменица седамдесетпетогодишњице Војне академије*, стр.357.

¹⁴ *Службени војни лист*, 1929, стр. 359.

¹⁵ VA, DPP, kutija 71, dosije 3246, Burja Leopolda Mirko.

¹⁶ *Службене новине Краљевине Југославије* 1, 1941, стр. 7.

Tokom Drugog svetskog rata je bio vojni izaslanik u vašingtonu do avgusta 1941. kad je smenjen i poslat u Kanadu gde je trebalo da vodi vojnu misiju.¹⁷ Nešto kasnije, početkom 1942. postao je šef jugoslovenske vojne misije u Argentini koja je trebalo da se bavi prikupljanjem dobrovoljaca među jugoslovenskim iseljenicima. Penzionisan je 1943. Nastanio se u Klivlendu gde je i umro 5. maja 1969.

Ivan Prezelj. Komandant slovenačkih četnika

Ivan Prezelj je rođen 28. avgusta 1895. u Novoj Vasi kod Cerknice. Kako se nije pripremao za vojni poziv, završio je osnovnu školu i potpunu gimnaziju – 8 razreda. Izbijanje Prvog svetskog rata je poremetilo njegove planove i on je januara 1915. pozvan na odsluženje vojnog roka u Školu rezervnih oficira koja je bila u Frizahu. Po njenom okončanju juna 1915. poslat na front kao komandir voda u 17. pešadijskom puku. Tokom Prvog svetskog rata je u tom puku komandovao vodom i četom. U borbama je ranjen na položaju Oslavje kod Gorice. Ranjavanje je ostavilo ozbiljnije posledice, pa je usled zdrobljene kosti u levom ramenu ograničeno mogao da podiže levu ruku. U austrougarskoj vojsci je 1. avgusta 1915. proizveden u čin zastavnika, a tačno godinu dana kasnije u čin potporučnika da bi poručnik postao 1. novembra 1918. Po raspadu Austro – Ugarske, stupio je u jedinice Vojske Države Slovenaca, Hrvata i Srba. Učestvovao je u borbama u Koruškoj obavljajući dužnost komandira čete u Ljubljanskom puku.¹⁸ 6. januara 1919. sa svojom četom je zarobljen od strane austrijskih snaga.¹⁹

U vojsku novostvorene jugoslovenske države je primljen u činu poručnika 21. oktobra 1919. Po izvršenoj demobilizaciji, od 13. septembra 1920. do 12. decembra 1921. je bio komandir voda u 39. pešadijskom puku u Celju, a potom od 19. decembra 1921. do 1. februara 1924. komandir voda i čete u Četvrtoj pešadijskoj podoficirskoj školi u Zagrebu. Službujući u podoficirskoj školi 21. oktobra 1923. je unapređen u čin kapetana II klase. Potom je usledio premeštaj u 35. pešadijski puk u Zagrebu na višu dužnost komandira čete gde je ostao do 29. septembra 1924. Naredne dve godine je u Beogradu bio slušalac 26. klase Više škole Vojne akademije koju je završio kao 18. u rangu od 40 slušalaca.²⁰ Uspešan završetak školovanja ga je preporučio za prelazak u red najelitnijih oficira jugoslovenske vojske, pa je neposredno po okončanju Više škole Vojne akademije već 23. oktobra 1926. postao pripravnik za generalštabnu struku pri Glavnom Đeneralštabu u Beogradu koju je s uspehom završio 8. maja 1929. Tokom školovanja, 17. decembra 1926. je unapređen u čin kapetana I klase. Iz svog matičnog roda pešadije preveden je

¹⁷ *Zapisnik Sednice Ministarskog saveta 27.8.41. u Londonu*, Pijevac, Jončić (priređivači), *Zapisnici sednica Ministarskog saveta Kraljevine Jugoslavije 1941-1945*, str. 48-49.

¹⁸ O operacijama na prostoru Koruške opširnije: Љ. Марић, *Из мог командовања Корушким одредом*, str. 35-48; Seručar, *Vojne akcije u Koruškoj 1918/19*; Божић (priređivač), *Мемоари генерала и министра Љубомира Марућа (1878-1960)*; Bjelajac, *Vojska Kraljevine SHS 1918-1921*, str. 139-149.

¹⁹ VA,DPP, kutija 1432, dosije 859, Prezelj Ivana Ivan.

²⁰ *Споменица седамдесетногодишњице Војне академије*, стр. 367.

u generalštabnu struku 27. februara 1929.²¹ Po završetku generalštabne pripreme je unapređen u čin majora 17. decembra 1929. Tokom školovanja u Višoj Vojnoj akademiji i generalštabne pripreme bio je u istoj klasi s Mirkom Burjom. Oficirsku službu je nastavio u Glavnom Đeneralštabu na službi u njegovom Saobraćajnom odeljenju gde je ostao do 10. maja 1930. Usledila je potom prekomanda u Štip gde je bio na službi u Štabu Bregalničke divizijske oblasti. Tu je već 30. maja preuzeo dužnost pomoćnika načelnika štaba. U tom bezbednosno rizičnom garnizonu se zadržao do 14. maja 1934. U Štipu je 6. aprila 1934. postao potpukovnik. Iz Štipa je prekomandovan na dužnost pomoćnika načelnika Štaba Jadranske divizijske oblasti u Mostaru gde je ostao do 14. juna 1935, kad je premešten u Valjevo za načelnika štaba Drinske divizijske oblasti. U Valjevu se kratko zadržao jer je već 2. maja 1936. postao vojni izaslanik u Atini. Iz Atine se vratio 9. decembra 1938. kad je postavljen za šefa II odseka Saobraćajnog odeljenja Glavnog Đeneralštaba. Na tom mestu je 1. aprila 1939. unapređen u čin pukovnika. Tokom svoje službe u jugoslovenskoj vojsci odlikovan je Medaljom za vojničke vrline, Oredenom jugoslovenske krune IV reda i Spomenicom na borbe za oslobođenje severnih krajeva Jugoslavije 1918-1919, kao i grčkim odlikovanjima – Ordenom Feniksa II reda i Ordenom Kralja Đorđa III reda. Govorio je nemački i francuski jezik.²²

Po povratku s dužnosti u Atini, njegov pretpostavljeni načelnik Saobraćajnog odeljenja Glavnog Đeneralštaba brigadni general Vasilije Petković ga je izuzetno povoljno ocenio navodeći da je „karaktera svetlog i postojanog, a u slučaju odgovornosti pribran i staložen, istrajan i preduzimljiv, a naravi tihe, društven, lepo vaspitan, inteligentan i skroman, zdrav i sposoban za službu u ratu i miru“, a da „službu vrši sa voljom i razumevanjem, savesno, umešno i sa uspehom“. Njegovu stručnu spremu je ocenjivao kao „vrlo dobru i da ima sposobnosti za komandovanje pešadijskim pukom i odgovarajuću službu u višim štabovima“ pošto se radi o „korisnom generalštabnom oficiru“ koji „marljivo i stalno radi na svom opštem i stručnom usavršavanju“.²³ Slične ocene je general Petković ponovio i na kraju naredne godine dodajući da je „druželjubiv, živahan i skroman, a da državnu imovinu čuva kao svoju ličnu“.²⁴ Kako ga je već dobro upoznao tokom ranijih godina i na kraju 1940. general Petković je u godišnjoj oceni ponovio i potvrdio svoje dotadašnje mišljenje o pukovniku Prezelju.²⁵

Nakon kratkotrajnog Aprilskog rata pukovnik Prezelj se našao u italijanskoj internaciji odakle je pušten leta 1942. Krajem iste godine je pristupio jedinicama Jugoslovenske vojske u otadžbini u Sloveniji. Početkom 1943. postao je pomoćnik Karela Novaka, komandanta četničkih jedinica u Sloveniji, kao i član ilegalnog Vojnog saveta. Naredne godine je kao pristalica ponovnog ilegalnog organizovanja četnika unapređen u čin brigadnog generala i postavljen za komandanta jedinica Jugoslovenske vojske u otadžbini na tlu Slovenije pod pseudonimom „Andrej“.

²¹ *Службени војни лист*, 1929, стр. 359.

²² VA, DPP, kutija 1432, dosije 859, Prezelj Ivana Ivan.

²³ VA, DPP, kutija 1432, dosije 859, Prezelj Ivana Ivan, Ocena za 1938.

²⁴ VA, DPP, kutija 1432, dosije 859, Prezelj Ivana Ivan, Ocena za 1939.

²⁵ VA, DPP, kutija 1432, dosije 859, Prezelj Ivana Ivan, Ocena za 1940.

Uglavnom je bio uz Notranjski i Primorski četnički odred. Decembra 1944. je unapređen u čin divizijskog generala, da bi aprila 1945. od strane Narodnog odbora za Sloveniju postavljen za komandanta Slovenske narodne vojske. Pred snagama Jugoslovenske armije se povukao sa glavninom svojih snaga u Furlaniju gde se predao britanskim snagama. Odatle je sve do 1949. obavestajno delovao protiv Jugoslavije. Emigrirao je u SAD 1949. Bavio se trgovačkim poslovima u Klivlendu i uređivao časopis „Ameriška domovina“. Umro je u Klivlendu 22. aprila 1973.²⁶

France Stropnik. Diplomata i obavestajac posebnog kova

France Stropnik je rođen u Ljubljani 28. septembra 1898. Gde je završio pet vrazreda osnovne škole i pet razreda realne gimnazije. Potom je stupio u kadetsku školu. U Artijerijskoj kadetskoj školi je bio od 15. septembra 1914. do 15. septembra 1917. Nakon toga je stupio na Vojnu akademiju gde se školovao do 20. novembra 1918. kad je pristupio oružanim formacijama narodnog vijeća Države slovenaca, Hrvata i Srba. Raspoređen je u pešadijski bataljon pitomaca kadetskih škola i vojnih akademija. Kao pitomac Vojne akademije učestvovao je na dužnosti ordonansa konjanika u okupaciji Međumurja 1918-1919. Čin potporučnika mu je priznat 1. novembra 1919. kao pitomcu koji je završio drugu godinu Vojne akademije. U Karlovcu je ostao bez rasporeda do 1. marta 1920. Od 8. marta 1920. se nalazio na službi u 1. haubičkom puku, prvo kao komandir voda njegovom 1. divizionu u Velikom Bečkereku od 10. do 13. marta 1920, a potom na istoj dužnosti u njegovom 2. divizionu u Kraljevu od 16. marta 1920. do 31. oktobra 1922. Tokom službovanja u Kraljevu završio je u Kragujevcu telefonski kurs od 1. novembra do 1. februara 1920. U kraljevačkom garnizonu je od 1. novembra 1922. do 11. novembra 1923. bio komandir voda u 4. haubičkom divizionu Šumadijske artiljerijske brigade. Na tom mestu je 17. decembra 1922. postao poručnik. U istom divizionu je vršio dužnot komandira baterije od 16. novembra 1923. do 30. septembra 1924, da bi od 1. oktobra 1924. do 10. oktobra 1926. bio na školovanju u 26. klasi Više škole Vojne akademije koju je završio kao 20. rangu od ukupno 40 slušalaca.²⁷ Po završetku školovanja bio je do 15. novembra iste godine na raspolaganju ministra vojske i mornarice, a potom od 17. decembra 1926. kad je unapređen u čin kapetana II klase, pa sve do 24. oktobra 1927. komandir brdske baterije u Artiljerijskoj podoficirskoj školi u Čupriji. Na generalštabnoj pripremi pri Glavnom Đeneralštabu u Beogradu je bio od 25. oktobra 1927. do 21. aprila 1930. Tokom generalštabne pripreme, 17. decembra 1929. je unapređen u čin kapetana I klase.²⁸ Iz svog roda artiljerije, preveden je u generalštabnu struku 21. februara 1930.²⁹ Po završetku generalštabne pripreme, ostao je na službi u Glavnom Đeneralštabu, u Organizacionom odseku Operativnog odeljenja do 16. decembra 1930. kad je postao ordonans oficir kralja

²⁶ *Enciklopedija Slovenije*, knjiga 9, str. 327.

²⁷ *Споменица седмдесетпетогодишњице Војне академије*, стр.367.

²⁸ VA,DPP, kutija 1724, dosije 635, Stropnik Matije France.

²⁹ *Службени војни лист*, 1930, стр. 273.

Aleksandra. Pored redovne dužnosti na Dvoru, od 28. jula 1931. do 3. aprila 1935. je ponovo na službi u Glavnom Đeneralštabu, u Organizacionom odseku Operativnog odeljenja. U to vreme je 17. decembra 1932. unapređen u čin majora. Vršio je dužnost pomoćnika načelnika štaba Savske divizijske oblasti u Zagrebu od 9. aprila 1935. do 25. decembra iste godine, ali je period između 22. juna i 22. decembra proveo u Francuskoj radi usavršavanja znanja francuskog jezika. Po povratku iz Francuske je u 35. pešadijskom puku u Zagrebu od 26. decembra 1935. Do 23. novembra 1936. bio komandant bataljona. Odatle je 24. novembra prebačen na mesto načelnika štaba Kosovske divizijske oblasti u Prištini. Tu je 31. decembra 1936. postao potpukovnik. Za vojnog izaslanika u Bukureštu imenovan je 12. novembra 1938. Dok je službovao u Bukureštu, 31. decembra 1940. je unapređen u čin pukovnika. Odlikovan je ordenima Belog orla V stepena, Jugoslovenske krune IV reda, dva puta Medaljom za vojničke vrline, Spomenicom na borbe za oslobođenje severnih krajeva Jugoslavije 1918-1919, poljskim ordenima – Viteškim krstom i Srebrnim krstom za zasluge, kao i bugarskim ordenom Svetog Aleksandra Nevskog IV reda.³⁰

Ocenjujući ga kao vojnog izaslanika u Bukureštu, načelnik Glavnog Đeneralštaba armijski general Dušan Simović je zapisao da je „karaktera čvrstog i postojanog, u slučaju opasnosti pribran i hladan, da dobro vlada sobom, inicijativan, energičan, istrajan i čvrste ruke, preduzimljiv, razborit, živahan, iskren, druželjubiv i vrlo inteligentan“, kao i da „marljivo radi na svom usavršavanju“.³¹ Ideničnu ocenu njegovog rada Simović je dao i naredne 1939.³² Čak je i Simovićev naslednik na tom položaju general Petar Kosić, iako oficir sasvim drugačijeg senzibiliteta je ponovio ocenu koju je dao njegov prethodnik što je svakako bila potvrda posebnih Stropnikovih ljudskih i vojničkih kvaliteta.³³

Svestrano je podržao i obradovao se prevratu izvedenom 27. marta 1941.³⁴ Neposredno pred početak nemačkog napada na Jugoslaviju u Rumuniji je organizovao i razvio obaveštajni rad koji je imao za cilj prikupljanje informacija o nemačkim trupama u Rumuniji, prelasku nemačkih snaga u Bugarsku i njihovim namerama prema Jugoslaviji. Niz dragocenih informacija do kojih je došao je ukazivao na tačan datum početka agresije na Jugoslaviju.³⁵ Nakon otpočinjanja napada na Jugoslaviju aprila 1941. pošto zbog brzog sloma jugoslovenske vojske nije mogao da nastavi s diplomatskim i obaveštajnim radom, nastojao je da u granicama svojim mogućnosti pomogne jugoslovenskim pilotima koji su se nalazili u rumunskim bolnicama.³⁶ Zvanično je 21. maja 1941. ukazom ministra vojske i mornarice armijskog generala Bogoljuba Ilića razrešen dužnosti vojnog izaslanika u Rumuniji.³⁷ Tokom Drugog svetskog rata je po napuštanju Rumunije, na Bliskom istoku je bio

³⁰ VA, DPP, kutija 1724, dosije 635, Stropnik Matije France.

³¹ VA, DPP, kutija 1724, dosije 635, Stropnik Matije France. Ocena za 1938.

³² VA, DPP, kutija 1724, dosije 635, Stropnik Matije France. Ocena za 1939.

³³ VA, DPP, kutija 1724, dosije 635, Stropnik Matije France. Ocena za 1940.

³⁴ Павловић, *Дневник 1941-1945*, стр. 110.

³⁵ Zečević, *Vojna diplomatija*, str. 177-178.

³⁶ Павловић, *Дневник 1941-1945*, стр. 15.

³⁷ *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* 1, 1941, str. 6.

šef jugoslovenske vojne misije u Palestini. Na taj položaj je zvanično postavljen kraljevskim ukazom od 15. januara 1942, iako je tu dužnost obavljao odmah po dolasku na Bliski istok, pre formalnog razrešenja s prethodne dužnosti i mnogo pre zvaničnog postavljenja na novu.³⁸ Po vladinom odlasku iz Jerusalima, ostao je na Bliskom istoku sa zadatkom održavanja veze sa savezničkim komandama, prikupljanja dobrovoljaca i obaveštajnog rada.³⁹ Kraljevskim ukazom od 30. novembra 1942. je postavljen na dužnost šefa jugoslovenske vojne misije u Južnoj Africi.⁴⁰ Ukaz o tom postavljenju je izmenjen 26. januara 1943, tako da se od tog datuma nalazio na raspolaganju.⁴¹ Potom je od 4. februara 1943. bio komandant bataljona Kraljeve garde sastavljenog od Slovenaca nekadašnjih italijanskih vojnika koji su zarobljeni od strane Britanaca u severnoj Africi.⁴² Prema nekim svedočenjima, navodno je i Božidar Purić razmišljajući o rekonstrukciji vlade septembra 1943. razmišljao da mu ponudi ministarski položaj.⁴³

Iz emigracije se vratio oktobra 1944. Po nalogu jugoslovenske vlade, oktobra 1944. je stigao na Vis gde je s Vrhovnim štabom NOVJ ugovorio i koordinirao prelazak jugoslovenskih vojnih lica iz Italije u Jugoslaviju.⁴⁴ Pristupio je Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije 30. oktobra 1944, pa je ukazom ministra vojske, mornarice i vazduhoplovstva divizijskog generala Borisava Ristića od 13. novembra 1944, razrešen ranije dužnosti i stavljen na raspolaganje.⁴⁵ Ukazom Vrhovnog komandanta mu je priznat čin pukovnika 1. septembra 1945. Vojne službe je usmenim putem razrešen 15. oktobra 1945, ali se još nekoliko meseci vodio na platnom spisku štaba Druge armije u Zagrebu. Živeo je u Zagrebu na Marulićevom trgu broj 15. Bio je oženjen Katarinom, ćerkom Dragoljuba i Zore Stojisavljević iz Beograda. O njegovom životu nakon napuštanja vojske malo znamo. Pouzdano se zna da je od Personalne uprave Državnog sekretarijata za narodnu obranu 1960. tražio i dobio potvrdu o svom nivou obrazovanja, kretanju u službi i ostvarenom random stažu radi regulisanja penzije, a da je 1965. od istog organa na svoj zahtev dobio uverenje da je nosilac Spomenice na borbe za oslobođenje severnih krajeva Jugoslavije 1918-1919. što mu je bilo potrebno radi dobijanja invalidske penzije.⁴⁶

³⁸ *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* 4, 1942, str. 4.

³⁹ *Jerusalem (Tantura), 19. V 1941. Zapisnik sjednice Vlade*, Krizman (priređivač), *Jugoslavenske vlade u izbjeglištvu 1941-1943*, str. 137.

⁴⁰ *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* 11, 1943, str. 12.

⁴¹ Isto, str. 14.

⁴² Isto, str. 15.

⁴³ Павловић, *Дневник 1941-1945*, стр. 293.

⁴⁴ *Zapisnik Sednice Ministarskog saveta održane 6. oktobra 1944*, Pijevac, Jončić (priređivači), *Zapisnici sednica Ministarskog saveta Kraljevine Jugoslavije 1941-1945*, str. 456-457.

⁴⁵ *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* 21, 1945, str. 6.

⁴⁶ VA, DPP, kutija 1724, dosije 635, Stropnik Matije France.

Vladimir Vauhnik. Kontroverzni obaveštajac

Vladimir Vauhnik je rođen u Mihalovcu kod Svetinja 24. juna 1896. Završio je osnovnu školu i četiri razreda gimnazije u Mariboru, a potom je 14. septembra 1911. stupio u kadetsku školu u Mariboru koju je završio 1914. Tokom Prvog svetskog rata se borio kao austrougarski oficir u činu zastavnika u koji je proizveden 15. oktobra 1914. kao komandir voda u pešadiji 1914, a potom kao komandir pešadijske čete (1915-1917) u činu potporučnika (od 1. maja 1915) i poručnika (od 1. maja 1917). Pri kraju rata je bio komandir čete u Jurišnim trupama (1917-1918). Pri kraju rata je zastupao komandanta bataljona u Jurišnim trupama. Ranjavan je 21. januara 1916. na Vrhcu Svatega Mihaela, ali ranjavanje nije ostavilo veće posledice. Na kraju rata, na austro-italijanskom frontu je zajedno s čitavim slovenačkim pukom 3. novembra 1918. prešao u Italiju. U jugoslovensku vojsku je primljen septembra 1919. u činu poručnika. Kao komandir 3. čete 3. bataljona 45. pešadijskog puka se borio na Koruškom frontu od 1. avgusta 1919. do 10. aprila 1920.⁴⁷

Potom je do 15. jula 1920. službovao kao komandir 4. čete 1. bataljona 45. pešadijskog puka u Mariboru. Odatle je premešten u Ljubljano gde je od 18. jula do 19. decembra 1920. zastupao komandira čete i blagajnika u 40. pešadijskom puku, da bi potom do 12. marta 1921. bio komandir 3. čete 3. bataljona 40. pešadijskog puka. Tu je 28. juna 1920. postao kapetan II klase. Kratko je do 11. maja 1921. zastupao ađutanta puka. Potom je do 13. avgusta 1921. komandovao 1. četom 1. bataljona istog puka. Odatle je usledila prekomanda u 44. pešadijski puk u Štipu gde je do 1. oktobra 1921. bio komandir 2. čete 1. bataljona. Usledio je odlazak u Beograd na školovanje u 23. klasi Više škole Vojne akademije do 25. oktobra 1923, a zatim i na generalštabnoj pripremi u Glavnom Đeneralštabu do 17. februara 1926. Školovanje u Višoj školi Vojne akademije je završio kao 33 po uspehu od 39 slušalaca.⁴⁸ Tokom školovanja na Višoj školi Vojne akademije, 24. oktobra 1922. je postao kapetan I klase, a za vreme generalštabne pripreme 17. decembra 1925. je unapređen u čin majora. Po završetku generalštabne pripreme je kratko službovao u Glavnom Đeneralštabu, a od 20. marta 1926. do 20. aprila 1927. je bio pomoćnik načelnika štaba Savske divizijske oblasti u Zagrebu. Nakon toga je do 12. maja 1929. obavljao istu dužnost u Bosanskoj divizijskoj oblasti u Sarajevu. Tu je 11. aprila 1930. unapređen u čin potpukovnika. Potom je u Moravskoj divizijskoj oblasti u Nišu do 11. maja 1930. vršio dužnost načelnika štaba, kao u Kosovskoj divizijskoj oblasti u Prištini do 23. juna 1932. Od 1. avgusta 1932. do 21. maja 1933. komandovao bataljonom u 23. pešadijskom puku u Štipu. Odatle je 26. maja 1933. prekomandovan na službu u Štab Prve armijske oblasti u Novom Sadu. Iz Novog Sada je 15. decembra 1934. premešten u Valjevo na mesto načelnika Štaba Drinske divizijske oblasti. Od 9. juna 1935. vršio je dužnost šefa Odseka za trupnu nastavu Đeneralštabnog odeljenja Ministarstva vojske i mornarice. Tu je 6. septembra 1935. postao pukovnik. Već od 22. maja 1937. je bio šef odseka u

⁴⁷ VA, DPP, kutija 1931, dosije 447, Vauhnik Mihaela Vladimir.

⁴⁸ *Споменица седамдесетогодишњице Војне академије*, стр.365.

nastavnom odeljenju Glavnog Đeneralštaba. Na mesto vojnog izaslanika u Berlinu je postavljen 25. novembra 1938. Posebnim rešenjem od 6. decembra 1940. mu je vreme koje je proveo na dužnosti vojnog izaslanika između 6. decembra 1939. i 6. decembra 1940. priznato kao vreme provedeno na dužnosti komandanta puka čime je stekao neophodan uslov za unapređenje u čin brigadnog generala.⁴⁹ Neki od savremenika su smatrali da je u tom delu izmenjen Zakon o ustrojstvu vojske i mornarice isključivo zbog Vauhnik da bi mogao da napreduje.⁵⁰ Ipak, mišljenja smo da to nije učinjeno isključivo zbog Vauhnikovog slučaja, već da bi veći broj privilegovanih generalštabnih oficira stekao uslov za napredovanje bez odgovarajućeg trupnog staža, a Vauhnik je bio prvi i jedini generalštabni oficir kome je to pravo priznato. Za revnosno vršenje vojne službe odlikovan je Medaljom za vojničke vrline, Ordenom Belog orla petog i četvrtog stepena, Ordenom jugoslovenske krune četvrtog i trećeg reda, kao i Spomenicom na borbe za oslobođenje severnih krajeva Jugoslavije 1918-1919. Služio se nemačkim, francuskim, italijanskim i engleskim jezikom.⁵¹ Vladimir Vauhnik je bio i plodan vojni pisac. Na stranicama vojnostručnog časopisa "Ratnik" je objavljivao prevode tekstova uglednih evropskih vojnih teoretičara s francuskog i nemačkog jezika, kao i prikaze najznačajnijih savremenih vojnih dela. Pisao je o upotrebi automobile u vojsci, taktici pešadije i problemima savremenog komandovanja većim jedinicama.⁵²

Tokom boravka u Nemačkoj je razvio snažnu obaveštajnu aktivnost koja i danas izaziva niz kontroverzi od toga da su informacije do kojih je on dolazio i slao u Beograd bile od izuzetnog značaja do toga da su upravo te informacije uticale na demoralizaciju jugoslovenskog vojnog vrha u predvečerje rata.⁵³ Zbog obaveštajnog rada u Nemačkoj, uhapšen je od strane Nemaca u aprilu 1941. Po puštanju je u saglasnosti s britanskom obaveštajnom službom stupio u Domobranstvo Nezavisne Države Hrvatske.⁵⁴ Formalno je od strane vlade u egzilu oslobođen dužnosti u Berlinu posebnim ukazom od 24. maja 1941.⁵⁵ Zbog stupanja u redove oružane sile Nezavisne Države Hrvatske ukazom predsednika vlade i vršioca dužnosti ministra vojske armijskog generala Dušana Simovića od 26. septembra 1941. je oglašen za vojnog begunca i lišen čina generalštabnog pukovnika.⁵⁶ U početku je bio bez konkretnog zaduženja, ali kako su vojnodiplomatski predstavnici zemalja koje su priznale Nezavisnu Državu Hrvatsku počeli da pristižu u Zagreb, u Glavnom Stožeru Domobranstva je s obzirom na nesporno iskustvo i znanje postavljen na dužnost oficira za vezu s inostranim vojnim predstavnicima.⁵⁷ Od jeseni 1941. u

⁴⁹ VA, DPP, kutija 1931, dosije 447, Vauhnik Mihaela Vladimir.

⁵⁰ Кнежевић, 27.март 1941, стр. 397.

⁵¹ VA, DPP, kutija 1931, dosije 447, Vauhnik Mihaela Vladimir.

⁵² Detaljnu bibliografiju radova Vladimira Vauhnik objavljenih u časopisu "Ratnik" videti u: Пришић, *Ратник*.

⁵³ VA, P-17, k. 3, f. 3, d. 57, Izjava potpukovnika Milisava Đ. Perišića.

⁵⁴ Kranjc, *Slovenska vojaška inteligenca*, str. 118.

⁵⁵ *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* 1, 1941, str. 6.

⁵⁶ *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* 2, 1941, str. 2.

⁵⁷ O organizaciji hrvatskog domobranstva opširnije: Barić, *Ustroj Kopnene vojske Domobranstva Nezavisne Države Hrvatske*.

Ljubljani je organizovao obaveštajni centar. Juna 1944. je napustio Ljubljanu i otišao u Milano, a potom u Švajcarsku.⁵⁸ Boraveći u Švajcarskoj je razvio izuzetno razgranatu obaveštajnu mrežu i živu obaveštajnu aktivnost.⁵⁹ Prešao je u Argentinu 1948. gde je napisao svoje memoare. Umro je u Buenos Ajresu 31. marta 1955.⁶⁰

Milan Prosen. Diplomata i poverenik Dvora

Milan Prosen je rođen u Brezovici kod Ljubljane 21. septembra 1902.⁶¹ Završio je osnovnu školu i četiri razreda realne gimnazije. Nakon toga je stupio u Kadetsku školu u Gracu (1917-1918), a potom je završio šesti i sedmi razred vojne realne gimnazije u Mariboru (1918-1920).⁶² U 48. klasu Niže škole Vojne akademije je stupio 1. decembra 1920. Po uspešnom završetku školovanja 4. oktobra 1922. je unapređen u čin potporučnika. Školovanje je završio kao prvi u klasi od 309 pitomaca te klase.⁶³ Prva služba mu je bila u mariboru gde je od 20. oktobra 1920. do 13. decembra 1923. u 1. bateriji 4. haubičkog divizionu 2. dravskog artiljerijskog puka komandovao vodom. Zatim je do 24. jula 1924. u Drugoj artiljerijskoj podoficirskoj školi bio komandir voda, kao i u školskoj bateriji Škole za rezervne oficire pešadije i artiljerije u Sarajevu. Odatle je 1. oktobra 1925. poslat na školovanje u Višu školu Vojne akademije, ali je posle završene prve godine 17. septembra 1926. upućen u Višu ratnu školu u Parizu koju je završio 5. septembra 1928. Tokom školovanja je 4. oktobra 1926. postao poručnik. Po povratku u zemlju je od 12. do 25. septembra 1928. bio na službi u Đeneralštabnom odeljenju Ministarstva vojske i mornarice, da bi od 3. oktobra 1928. do 24. oktobra 1929. komandovao 2. baterijom 5. poljskog divizionu Zetske artiljerijske brigade u Sarajevu. Pomenuta baterija je bila u sastavu Artiljerijske škole gađanja. Mnogi pitomci su kasnije svedočili da je na njih ostavljao poseban utisak svojom spremnošću i metodičnošću prenošenja gradiva.⁶⁴ Na generalštabnu pripremu pri Glavnom Đeneralštabu je primljen 25. oktobra 1929. Pripremu je uspešno završio 29. februara 1932. U generalštabnu struku je preveden iz svog roda artiljerije 21. februara 1932.⁶⁵ Na službi u I odseku Obaveštajnog odeljenja Glavnog Đeneralštaba je bio od 29. aprila 1932. do 18. marta 1936. U to vreme je 9. oktobra 1933. unapređen u čin kapetana I klase. Ordonans oficir kralja Petra II je bio između 19. marta 1936. i 17. septembra 1939, a potom je do 24. maja 1940. komandovao bataljonom u 2. pešadijskom puku u Beogradu. U čin majora je unapređen 31. decembra 1936. Od smene s mesta komandanta bataljona,

⁵⁸ Vauhnik, *Nevidljivi front*.

⁵⁹ O obaveštajnom radu Vladimira Vauhniku u Švajcarskoj opširnije: Švent, *Vladimir Vauhnik*.

⁶⁰ *Enciklopedija Slovenije*, knjiga 14, str. 159.

⁶¹ U Enciklopediji Slovenije se kao mesto rođenja navodi Ilirska Bistrica (*Enciklopedija Slovenije*, knjiga 14, str. 159)

⁶² VA, DPP, kutija 1438, dosije 105, Prosen Ivana Milan.

⁶³ *Споменица седамдесетпетогодишњице Војне академије*, стр. 324.

⁶⁴ Bjelajac, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca-Jugoslavije 1922-1935*, str. 167.

⁶⁵ *Службени војни лист*, 1932, стр. 343.

pa do 16. avgusta 1940. je bio na pripremi u Obaveštajnom odeljenju Glavnog Đeneralštaba radi upoznavanja s dužnostima vojnog izaslanika. Već 26. avgusta 1940. je postavljen na mesto vojnog izaslanika u Ankari. Potpukovnik je postao 31. decembra 1940. Njegov rad na mestu vojnog izaslanika je načelnik Glavnog Đeneralštaba armijski general Petar Kosić posebno pohvalio. Za revnosno vršenje službe odlikovan je Medaljom za vojničke vrline, Zlatnom medaljom za revnosnu službu, ordenom Jugoslovenske krune V reda, Ordenom Belog orla V reda, Spomenicom na borbe za oslobođenje severnih krajeva Jugoslavije 1918-1919, rumunskom Medaljom kralja Karola, bugarskim Ordenom Svetog Aleksandra IV reda, čehoslovačkom Medaljom Belog lava, Rumunskom krunom, francuskom Legijom časti, belgijskim ordenom Leopolda II reda, poljskim ordenom Polonia Restitua, kao i grčkim ordenom Feniksa. Bio je oženjen Zdenkom, ćerkom Štefanije i Marka Čaleta, pastorkom Stevana Zrilića, bankara iz Sarajeva.⁶⁶

Razrešen je dužnosti jugoslovenskog vojnog izaslanika u Ankari 27. oktobra 1941. Istim ukazom ministra na to mesto je umesto njega postavljen potpukovnik Miloš Banković.⁶⁷ Od 27. avgusta 1942.⁶⁸ do novembra 1942. je komandovao bataljonom Kraljeve garde sastavljenim od Slovenaca koje su kao italijanske vojnike zarobile britanske trupe tokom borbi u severnoj Africi. Zahvaljujući njegovom odlučnom držanju tokom Kairske afere 1942. nije došlo do pobune unutar samog bataljona.⁶⁹ Nakon toga je vršio dužnost pomoćnika komandanta jugoslovenskih trupa na Bliskom istoku.⁷⁰ Potom je od oktobra 1943. bio član jugoslovenske vojne misije u Bariju.⁷¹ Kraće vreme je od marta do avgusta 1944. bio šef vojne misije pri jugoslovenskoj delegaciji u Savetodavnom odboru za Italiju. Nakon što se veći deo ljudstva bataljona izjasnio za pristupanje Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije, premešten je u London gde je bio na službi u Ministarstvu vojske, mornarice i vazduhoplovstva, a potom i adutant kraljice Marije koja ga je izuzetno cenila i svojim testamentom zaveštala izvesnu količinu novca.⁷² Izuzetno je bio blizak s princom Tomislavom Karadorđevićem kome je u Velikoj Britaniji pomagao oko započinjanja privatnih poslova u oblasti poljoprivrede i vođenju poslovnih knjiga. Često ga je pratio na putovanjima po Evropi, a neretko bio njegov vaspitač.⁷³ Nakon smrti kraljice Marije je radio kao turistički vodič. Umro je u Londonu 22. novembra 1991.⁷⁴

⁶⁶ VA,DPP, kutija 1438, dosije 105, Prosen Ivana Milan.

⁶⁷ *Službene novine Kraljevine Jugoslavije*, 10, 1942, str. 14.

⁶⁸ *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* 1, 1941, str. 6.

⁶⁹ Павловић, *Дневник 1941-1945*, стр. 169.

⁷⁰ *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* 11, 1943, str. 12.

⁷¹ *Telegram B. Purića ambasadi u Vašingtonu kojim se urgira dobijanje odobrenja za jugoslovensku vojnu misiju u Bariju, Kairo 22.X 1943*, Petranović (priredivač), *Jugoslovenske vlade u izbeglištvu 1943-1945.*, str. 234-235.

⁷² Karadorđević, *Memoari*, Topola, str. 224.

⁷³ Isto, str. 180, 204, 236, 238, 686, 691.

⁷⁴ *Enciklopedija Slovenije*, knjiga 9, str. 159.

Josip Rijavec. Oficir, diplomata, bibliotekar

Josip Rijavec je rođen 10. novembra 1904. u Mariboru. Nakon završene gimnazije stupio je 15. oktobra 1923. u 51. klasu Niže školu Vojne akademije koju je završio 1. oktobra 1925.⁷⁵ Po završetku školovanja je od 10. oktobra 1925. do 20. juna 1930. bio komandir voda u 45. pešadijskom puku u Ljubljani, a od 21. juna 1930. do 28. februara 1931. je vršio dužnost komandira mitraljeske čete u 22. pešadijskom puku u Kumanovu. U čin poručnika je unapređen 1. oktobra 1929. U istom puku je od 1. marta 1931. do 30. septembra 1933. komandovao mitraljeskom četom 2. bataljona u garnizonu Kriva Palanka. Odatle je 2. oktobra 1933. poslat na školovanje u 35. klasu Više škole Vojne akademije koju je završio 24. oktobra 1935. Tokom školovanja, 1. decembra 1933. je postao kapetan II klase. Po završetku školovanja je od 28. oktobra 1935. do 1. aprila 1937. bio komandir čete u Prvoj pešadijskoj podoficirskoj školi u Beogradu. Tu je 11. decembra 1936. postao kapetan I klase. Na Dopunskom tečaju Više škole Vojne akademije je bio od 14. oktobra 1937. do 14. oktobra 1938, a potom do 5. maja 1939. na generalštabnoj pripremi pri Glavnom Đeneralštabu. Kraće vreme je po završetku pripreme, od 5. do 22. maja bio na službi u Organizacionom odeljenju Glavnog Đeneralštaba, da bi potom do 24. februara 1940. službovao u Inspekciji zemaljske odbrane. Odatle je prekomandovan na službu u Direkciju pasivne odbrane da bi 22. novembra iste godine postavljen za pomoćnika vojnog izaslanika u Rimu.⁷⁶ Nakon kapitulacije jugoslovenske vojske u kratkotrajnom Aprilskom ratu je napustio Rim zajedno s ostalim diplomatskim službenicima jugoslovenskog poslanstva u italijanskoj prestonici. Zvanično je posebnim ukazom ministra vojske i mornarice armijskog generala Bogoljuba Ilića oslobođen dužnosti pomoćnika vojnog izaslanika u Rimu 21. maja 1941.⁷⁷

Tokom Drugog svetskog rata je bio od avgusta 1941. do marta 1942. referent u Ministarstvu vojske, mornarice i vazduhoplovstva u Londonu. Od 4. februara 1943. je bio pomoćnik komandanta bataljona Kraljeve garde u Plaestini i Siriji.⁷⁸ Od avgusta 1944. do marta 1945. je bio vojni referent pri Predsedništvu vlade u Londonu. Istovremeno, od septembra 1944. do januara 1945. je bio ađutant kralja Petra II. Podneo je molbu šefu Vojne misije NOVJ u Londonu Vladimiru Velebitu da stupi u redove NOVJ, ali je po njegovoj naredbi ostao na dužnosti sve do formiranja Privremene vlade Demokratske Federativne Jugoslavije u Beogradu. Po povratku u zemlju je od 1. aprila 1945. bio načelnik Nastavnog odseka u Pešadijskoj oficirskoj školi u Beogradu. Posebnim ukazom mu je istog dana priznat čin majora. Kraće vreme, od 12. septembra 1945. do 11. januara 1946. je bio na raspolaganju, a od tada, pa do 31. oktobra 1946. je bio nastavnik štabne službe u Pešadijskoj oficirskoj školi u Sarajevu. Prilikom ankete o ostanku u vojnoj službi koja je sprovedena pred definitivnu demobilizaciju Jugoslovenske armije izjasnio se 22. februara 1947. za

⁷⁵ *Споменица седамдесетногодишњице Војне академије*, стр.347.

⁷⁶ VA,DPP, kutija 1527, dosije 565, Rijavec Josipa Josip.

⁷⁷ *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* 1, 1941, str. 6.

⁷⁸ *Službene novine Kraljevine Jugoslavije* 11, 1943, str. 15.

ostanak u vojnoj službi. Nakon toga je do 29. maja 1948. bio redaktor uredništva Vojnog glasnika. Teško se uklapao u odnose koji su vladali u novoj vojsci. Njegovi pretpostavljeni su ocenjivali da nema dovoljno marksističkog znanja, ali i da nema ambiciju da se marksistički obrazuje i da važi za prikrivenog ljubitelja anglofilske politike. U čin potpukovnika je unapređen 14. septembra 1946. Nakon demobilizacije na svoj zahtev od 2. avgusta 1948. je bio na raspolaganju Vlade NR Slovenije. Živeo je u Ljubljani u Gajevoj broj 6.⁷⁹ Bio je oženjen Olgom, kćerkom Davorina i Marije Rovšek iz Ljubljane. U tom braku je rođen sin Andrej 4. marta 1937.⁸⁰

Po demobilizaciji je radio u Narodnoj i univerzitetskoj biblioteci u Ljubljani kao bibliotekar i stručnjak za unuverzalnu decimalnu klasifikaciju. Od 1955. je bio na čelu odeljenja za periodiku. Viši bibliotekar je postao 1960. Dao je poseban doprinos razvoju bibliotekarstva u Sloveniji. Objavio je niz radova o problemima univerzalne decimalne klasifikacije, periodične štampe i aktuelnim problemima bibliotekarstva. Dobitnik je prestižne Čopove nagrade 1967.⁸¹

*
* *
* *

Gotovo deceniju i po po završetku Prvog svetskog rata, jugoslovenska vojna diplomatija se oslanjala na infrastrukturu i oficire nekadašnje Vojske Kraljevine Srbije. Uzroci takvog stanja su bili višestruki. Na jednoj strani loša iskustva s višim oficirima bivše austrougarske vojske i njihovo odbijanje da stupe u vojsku novostvorene države ili brz odlazak iz nje usled ispunjenja uslova za penzionisanje, a često i nemirenja s odnosima u novoj vojsci, a na drugoj potrebno vreme da bi mladi oficiri koji su u jugoslovensku vojsku stigli iz nekadašnje Austro-Ugarske ili započeli vojnu karijeru u jugoslovenskoj državi dostignu potrebne kvalifikacije za obavljanje te vrste dužnosti, učinili su da od sredine 30-tih godina, sukcesivno sve veći broj oficira hrvatske i slovenačke nacionalnosti zauzme mesto u redovima jugoslovenske vojne diplomatije. U datom period petorica oficira Slovenaca, elitnih generalštabnih oficira su obavljali dužnost vojnog izaslanika u Atini, Vašingtonu, Bukureštu, Ankari i Berlinu, dok je jedan bio na dužnosti pomoćnika vojnog izaslanika u Rimu. Radilo se o elitnim oficirima, zavidnog opšteg i vojnog obrazovanja koji su pored diplomatskih neretko izuzetno uspešno obavljali i obaveštajne dužnosti. Njihov uspešan rad ih nije preporučivao samo za najviše vojne dužnosti, već je većinu njih široka opšta i lična kultura preporučivala i za odgovorne dužnosti na dvoru.

⁷⁹ VA, KPP JNA, kutija 866, redni broj 51, dosije 12979, Rijavec Josipa Josip.

⁸⁰ VA, DPP, kutija 1527, dosije 565, Rijavec Josipa Josip.

⁸¹ *Enciklopedija Slovenije*, knjiga 10, str. 217.

Izvori i literatura

Izvori

- Krizman, Bogdan (priredivač), *Jugoslavenske vlade u izbjeglištvu 1941-1943. Dokumenti*. Zagreb: Globus i Arhiv Jugoslavije, 1981.
- Petranović, Branko (priredivač), *Jugoslavenske vlade u izbjeglištvu 1943-1945. Dokumenti*. Zagreb: Globus i Arhiv Jugoslavije, 1981.
- Pijevac, Komnen, Jončić, Dušan (priredivači), *Zapisnici sednica Ministarskog saveta Kraljevine Jugoslavije 1941-1945*. Beograd: Arhiv Jugoslavije, 2004.
- Vojni arhiv, popisnik 17 – Vojska Kraljevine Jugoslavije.
- Vojni arhiv, Dosijei personalnih podataka oficira Vojske Kraljevine Jugoslavije.
- Vojni arhiv, Kartoni personalnih podataka oficira Jugoslavenske narodne armije.

Literatura

- Barić, Nikica, *Ustroj Kopnene vojske Domobranstva Nezavisne Države Hrvatske 1941-1945*. Zagreb: Institut za hrvatsku povijest, 2003.
- Bjelajac, Mile, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918-1941. Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon*. Beograd: INIS i Altera, 2004.
- Bjelajac, Mile, *Jugoslavensko iskustvo s multietničkom armijom 1918-1991*. Beograd: UDI, 1999.
- Bjelajac, Mile, *Vojska Kraljevine SHS 1918-1921*. Beograd: Narodna knjiga, 1988.
- Bjelajac, Mile, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca-Jugoslavije 1922-1935*. Beograd: INIS, 1994.
- Бјелајац, Миле, Покушај стратешког ослонца Југославије на СССР 1939-1941. *Војноисторијски гласник* 1-2, 2006, стр. 41-66.
- Бојић, Душица (priređivач), *Мемоари генерала и министра Љубомира Марића (1878-1960)*. Београд: ИМС, 2012.
- Denda, Dalibor, *Vojna obavještajna služba u Kraljevini SHS/Jugoslaviji 1918-1941*. *Војноисторијски гласник* 2, 2010, стр. 22-42.
- Enciklopedija Slovenije*, књиге 9, 10 i 14.
- Група аутора, *Војна обавештајна служба у Србији*. Београд: Одбрана, 2012.
- Јовановић Илија, Рајковић, Слободан, Рибар, Влајко, *Југословенски добровољачки корпус у Русији. Прилог историји добровољачког покрета (1914-1918)*. Београд: Војноисторијски институт, 1954.
- Karadorđević, Tomislav, *Мемоари*. Topola: Zadužbina "Oplenc", 1999.
- Кнежевић, Живан, *27.март 1941*. Вашингтон: самостално издање, 1979.
- Kranjc, Marijan, *Slovenska vojaška inteligenca*. Grosuplje: Grafis Trade, 2005.
- Марић, Љубомир, Из мог командовања Корушким одредом. *Ратник* VII, 1927, стр. 35-48.
- Павловић, Коста, *Дневник 1941-1945*. Београд: Службени гласник, 2011.
- Пршић, Милоје, *Ратник. Часопис за војне науке, књижевност и новости (јануар 1879-март 1941). Тематска библиографија*. Београд: Одбрана, 2017.
- Seručar, Zdravko, *Војне акције у Корушкој 1918/19*. Београд: Војноисторијски институт, 1950.
- Švent, Rozina, Vladimir Vauhnik – војак in обвеšчевалец. *Zgodovinski časopis* 2, 1995, стр. 281-287.
- Споменица седамдесетногодишњице Војне академије 1850-1925*, Београд: Војна академија, 1925.
- Vauhnik, Vladimir, *Невидљиви фронт. Борба за очување Југославије*. Минхен: Nova iskra, 1984.
- Zajc, Marko, *Odnos Vojske Kraljevine SHS/Jugoslavije do Slovencev. Prispevki za novejšo zgodovino* 1, 2015, стр. 7-21.

Zečević, Milan, *Vojna diplomatija*. Beograd: VINC, 1990.

Животић, Александар, *Југословенско-совјетски односи 1939-1941*. Београд: Филип Вишњић, 2016.

SUMMARY

Slovenes in the Kingdom of Yugoslavia's Military Diplomacy

Aleksandar Životić

After the end of World War I, the Yugoslav military diplomacy drew upon the experience, infrastructure, and personnel of the kingdom's former diplomacy. Former officers of the Austro-Hungarian army were not given posts in military and diplomatic delegations up to the mid-30s. A series of negative experiences with senior Austro-Hungarian officers who joined the Yugoslav army, their swift retirement from active service or disagreements with the new environment, allowed for Slovene and Croatian officers to enter the military diplomatic service. They were given prestigious, confidential, and responsible posts; they joined the Yugoslav army as young officers or started their military careers in the Kingdom of Yugoslavia's army. Mirko Burja was the first Slovene officer to be appointed to the post of a military attaché in 1934. Ivan Prezelj, Franc Stropnik, Vladimir Vauhnik, and Milan Prosen followed suit, and Josip Rijavec was appointed as a deputy military attaché. In the Kingdom of Yugoslavia's final days, four out of a total of eleven military attachés were Slovenes. Percentually speaking, this exceeded considerably the total percentage of Slovenes in the Yugoslav officers' corps. They were extremely capable general staff officers with outstanding military and general education. They were very accomplished and took up responsible military duties, they worked in confidential missions and were held in high esteem by the royal court.